

~ *Veda* ~

İSTANBUL, 2011

Tarihçi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakođlu

Editör: Emine Gürsoy Naskali

Düzeltili: Hadiye Yılmaz

Kapak tasarımı: Kolektif Atölye

Sayfa tasarımı: Güler Kızılelma

Birinci baskı: Kasım 2011, İstanbul

Boyutlar: 13.5 x 21 cm

Sayfa sayısı: 300

ISBN: 978-605-4534-10-4

Baskı ve cilt: Kitap Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Davutpaşa Caddesi No: 123 Kat: 1

Topkapı / ZEYTİNBURNU-İSTANBUL

+90 (212) 482 99 10

Sertifika no: 16053

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
www.tarihcikitavebi.com

Moda Caddesi No: 104/ A Moda / KADIKÖY-İSTANBUL

Tel: 0216 418 68 86

GSM: 0530 370 74 11

E-posta: info@tarihcikitavebi.com

~ **Veda** ~

Editör:

Emine Gürsoy Naskali

 Tarihçi
Kitabevi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 7

VEDA NAĞMELERİ

Şarkılarla Veda 11

Mevhibe ÇOŞAR

SONSUZA VEDA

Hakk'a Yürüyen Can İle Vedalaşma 31

Aynur İNCE

*İzmir'deki Cumhuriyet Dönemi
Mezar Taşı Sözlerinde "Veda"* 71

Ezgi SIRTI

Nagima'ya Veda 123

Uğur SOLDAN

UĞURLAMA

Kına Türkülerinde Veda 143

Bülent ARI

Kırgız Konargöçerlerinde Veda Törenleri 191

Baktıbek İSAKOV

KAHRAMAN VEDASI

*Kahramanın Vedası:
Köroğlu'nun Sonuyla İlgili Anlatılar* 203

Halil İbrahim ŞAHİN

BİR VEDA RESMİ

*"Ayrılış"; Bir Cumhuriyet Resminin Resmi İdeoloji İle
İmtihanı* 225

Ali Asker BAL

VEDA KELİMELERİ

Türkçede Veda İfadeleri 239

Yasemin BULUT

*Türkiye Türkçesinde Vedalaşma Sözlerindeki
Kalıplaşma ve Eksiltinin Biçim ve Anlam Üzerindeki*

Etkisi 273

Umay ÇAKIR

DİZİN 289

GİRİŞ

Veda kopuş ve ayrılık anlamına gelir; hüznü çağrıştırır ve çoğu zaman artık geri dönüşü olmayan bir yolculuğun başlangıç noktasıdır. Kültürümüz veda şekillerini ve ritüellerini belirlemiştir. Veda biçimleri geleneklerin içinden süzülerek günümüze gelmiş kalıplardır. Veda biçimleri her ne kadar kalıplaşmış olsa da her veda, sanki ilk defa yaşanıyormuşçasına kalbi burkar.

Bu kitapta veda kelimelerinin çeşidi ve tarihçesi incelenmiş, veda şarkıları ve kına türküleri tahlil edilmiş, ölüme gidenlerin geridekilere bıraktıkları mektuplardan örnekler verilmiş, veda hazırlıkları, defin gelenekleri ve mezar taşlarına yazılan veda sözleri kaydedilmiştir. Böylece, insan hayatının ve kültürümüzün bir geçiş dönemine işaret eden birikim ve anlayışlar ortaya konmuştur.

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali

Şarkılarla Veda

A. Mevhibe COŞAR*

Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Kardeş Mektupları*'nda ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu'na, katıldığı eskiz yarışmasında hocası Çallı İbrahim Bey'in övgüsüne mazhar olduğunu anlatır. Bedri Rahmi'nin ikinci olduğu bu yarışmanın konusu *Veda*'dır. Bedri Rahmi düşünür; "Bir veda deyince, herkesin aklına gelecek şey... Bir vapur, bir tren... Yolcular... Ayrılan, vedalaşan yolcular"dır. Ancak o, bunu resmetmez. *Veda'nın Resmi*, "Bir ağaç... Altında iki kişi... Birisi bir kadın. Ağaca dayanmış... Ayaklarının yanında genç bir çocuk, bir eli üzerine dayanmış, öteki eli uzaklara doğru uzatmış... Ta uzaklarda bir siluet... Bir atlı silueti" şeklindedir.¹

Bedri Rahmi'nin resme döktüğü veda, bir eylemden bir hale dönüşmüştür. Aslında veda, sözlük anlamı itibariyle "söz"e ve "söyleme" eylemine dayanır. *Kamus-ı Türki* yaza-

* Doç. Dr. A. Mevhibe Coşar, KTÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon, mcosar@ktu.edu.tr

1 B. R. Eyüboğlu-S. Eyüboğlu, *Kardeş Mektupları*, İş Kültür Yayınları, İstanbul 2003, s.45-46.

2 "Ekseriya ve vavın kesriyle müstamel olup o halde de müfaale babında mastar-ı sani olur. İki kişinin birbirine allahaısmarladık ve hüdaya emanet olunuz deyip ayrılmalari, esenleşme, müfarekat, ayrılık. Veda etmek, resmi vedayı ifa etmek, vedaa gitmek, elveda = Allaha ısmarladım, selamet kal." Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türki*, İstanbul, 1989, Enderun Kitabevi, s.1489. Kelimenin türevleri ve farklı kullanılışları için ayrıca bkz. "*wadâ*", *widâ*: Adieu, farewell; any benediction pronounced on taking leave, parting" F. Steingass, *Persian English Dictionary*, Beyrut, 1975, s.1460; *Resimli Türkçe Kamus*'ta anlam, "Ar. Mas. Ayrılırken musahabet etmek, "Allah selamet versin" merasimi. Vedalaşmak. Birbirine "elveda" deyip ayrılmak şeklinde verilir. Raif Necdet Kestelli, *Re-*

rının mastar-ı sani olarak gösterdiği kelime,² Arapça mastarların dilimizde birer isim olarak yer alması ve bir yardımcı fiille beraber çekimlenmesinin örneği olarak çoğu zaman eylem ifade etmek üzere -İAş eki getirilerek veya et-yardımcı fiili ile kullanılıyor. Nitekim Devellioğlu, kelimenin aslının *vidâ* olduğuna işaretle Arapça isim olduğunu belirtir.³ *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te veda, "ayrılırken hayırlar dilemek" ve "mecazen ayrılık" olarak karşılır.⁴ Daha eski tarihli sözlüklerde kelimenin yer alışı, ilginç bir mukayeseye imkân verir. *Lügat-ı Cûdî*'de veda, "Giden misafir geride kalanları ve bunlar da misafiri hin-i müfarekatta hıfz-ı ilahiye tevdi etmek ve bu râsimenin icrâsiyla ayrılmak"⁵ şeklinde tanımlanırken, *Ahter-i Kebir*'de "Göç vaktinde bir-biriyle esenleşmek manasında isimdir"⁶ açıklaması yapılır. Mütercim Asım Efendi de "Misafir geri kalanlar ile, geri kalanlar da misafirle esenleşmeye deniyor." diyerek vedayı ifade eder.⁷ Buna göre veda, aslen bir isim fiil olarak Türkçe sözlüklerde yaygın olarak geçtiği ve kullanıcılar tarafından da anlaşıldığı gibi "ayrılık" değil "ayrılış" anlamında bir isim fiildir ve daha çok ayrılış anındaki söyleşmeye, karşılıklı konuşmaya bağlanmaktadır. Aslen mecaz anlamından ayrılarak kullanılan bir adlandırma ürünüdür.

sinli Türkçe Kamus, (hzl. R. Toparlı, B. Tezcan Aksu, vd.) TDK Yayınları, Ankara, 2004, s.529; *Veda, Türkçe Sözlük*'te de "Ayrılırken birbirine selam ve esenlik dileme" şeklinde tanımlanmaktadır. *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 2005, s.2084; "Uğurlama yolcu etme; yolun açık olsun, güle güle", Serdar Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, 2006, s.971.

- 3 "Ayrılma, ayrılış; Allah'a ısmarladık, Allah'a emanet olun." Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, s.1373.
- 4 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3. C, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2006, s.3308.
- 5 İbrahim Cûdî Efendi, *Lügat-ı Cûdî*, (hzl. İ. Parlâtır, B.Tezcan Aksu, N. Tufar), TDK Yayınları, Ankara, 2006, s.597.
- 6 Ahterî Mustafa Efendi, *Ahter-i Kebir*, (hzl. H. Ahmet Kırkılıç-Yusuf Sancak), TDK Yayınları, Ankara, 2009 (1320), s.1076.
- 7 Mütercim Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, c.3, 1305, s.443.

Bu çalışmada Türk Müziği'nin popüler örnekleri alınarak veda'nın anlaşılıp anlatılma yolları belirlenmeye çalışılmaktadır. Sözün mükemmelliğini bulduğu yer şiir, sesin mükemmelliğini bulduğu yer de müzik olarak gösterilebilir. Dolayısıyla sözün ve müziğin buluştuğu nokta da güftenin nağmeyle bütünleştiği yerdir. Çoğu zaman güftecisi dikkatimizden kaçan, zaman zaman da tanınmış şairlerin şiirlerinin bestelenmesi ile karşımıza çıkan şarkılar,⁸ halk edebiyatımızın daima bir ezgi eşliğinde dile gelen türküleri, manileri de göz önüne alındığında metinleri itibariyle rahatlıkla şiir türü içinde değerlendirilebilir.⁹

Sözün müzik aracılığı ile daha geniş kitlelere ulaşma imkânı bulduğu açıktır. Bu anlamda şarkıların dili, bir yandan içinden çıktığı toplumu, toplumun algılama ve anlamlandırma biçimini yansıtırken öte yandan da ait olduğu halkın eğilimlerini belirler ve belirtir. Her mekân ve zamanda tekrarlanma ihtimali ve imkânı, alıcı ve vericisi itibariyle şarkıları çok yönlü bir mesaja dönüştürür. O halde şarkılarla veda, aynı zamanda şarkılarda veda'nın nasıl yaşandığını ve dolayısıyla nasıl anlaşılıp anlatıldığını gösterebilir.

Veda Ederek Başlamak

İnsanın alıp verdiği her nefes bir vedadır aslında. İnsanın doğuşu, ilk vedasıdır; ana rahmi ile irtibatı kesilen in-

8 Şarkı, *Türkçe Sözlük*'te farklı anlamları ile yer alırken burada genelleme ile "Tonlama değişiklikleriyle çeşitli duygular uyandıran uyumlu, ezgili insan sesleri dizisi", "Ezgi, müzik parçası, melodi, liet" anlamları ile alındığını belirtmek gerekir. Diğer anlamlar için bkz. *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 2005, s.1850.

9 *Şiirimizin Beyitler ve Mısralar Sözlüğü* de veda kelimesinin anlamına ve örneklerine yer verir. Muallim Naci'den alınan "Ederse dil, yeri vardır *vedâ*'-ı mülk-i vücûd/ Garibe yer bulunurmuş adem diyârında" beyiti ile Hüseyin Siret'ten alınan "Gönlüm gözüm *veda*'-ı *nigâh*ınla dopdolu/ Her akşamüstü bekliyorum gittiğin yolu" mısraları veda kelimesinin kullanımları bakımından dikkate değerdir. M. Ata Çatıktaş, *Şiirimizin Beyitler ve Mısralar Sözlüğü*, Sütun Yayınları, İstanbul, 2008, s.2074.

san, ıglık ıglıgadır ve adeta ana kucağı ile buluşarak teselli bulur. Ardından ana kucağına veda, büyüme olarak adlandırılır. Büyüme süreci de vedalarla doludur. Eve, okula, şehre, aileye, öğretmene, gençliğe, dostluğa, dostlara, neşeye, sevince ve kedere, nihayet hayata veda edilir. İnsan farkında olmadan her gün yeni bir güne başlamak üzere bir öncekine veda eder. Bu, sürekliliğine rağmen vedanın en az hissedilene ve belki en hafif geçirilenidir. Çünkü burada bilinç, bir ihmal içindedir; kendisi dışında gerçekleşene karşı duyarsız ve belki de onun karşısında aslında acizdir.

Mevlana'nın *Mesnevî*'si de bir "ney" istiaresi ile başlar:

*Dinle neyden kim hikâyet ediyor
Ayrılıklardan şikâyet ediyor.*¹⁰

Mesnevî'de ney ile temsil olunanın yanında burada bir şikâyetin varlığı ve konusu da dikkat çekmektedir. Neyin canlı veya cansız bir veya birkaç unsura karşılık gelip gelmediği konusundaki tartışmalar bir yana, şikâyet konusu daha açık ve nettir. Ney aslı vatanından koparılmış, başka bir dünyayı vatan tutmak zorunda kalmıştır.¹¹ Bu, bülbülün alının kafesteki çilesinden farksızdır; artık ağlamak ve inlemek ney için kaçınılmazdır. Ney şikâyetini hikâye ederek yaşamış bir vedanın arkasından ağlamaktadır. Neyin hikâyesi bir ayrılış hikâyesidir ve hikâye bir veda ile başlamıştır.

Mesnevî'nin aynı zamanda hal tercümesi olan bu beyit yanında Türk Edebiyatı'nda ayrılığın sembol şiirlerinin

10 Bişnev ez ney çün şikâyet miküned / Ez cüdayiha hikâyet miküned. Aynı zamanda metnin okunuşu ve tercümesi ile ilgili bir araştırma için Erkan Türkmen, *Mevlâna Mesnevî'sinin Eorenselliği*, Nuve Kültür Yayınları, Konya, 2007, s.10, 72.

11 Neyin bir istiare olarak algılanması ve ney ile ilgili olarak Türkçe şerhlerde yer alan farklı okumaların "ney istiaresi" bağlamında değerlendirilmesine ilişkin bir çalışma için bkz. Şener Demirel, "Mesnevî'nin Türkçe Şerhlerinde Ney Metaforu", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik-Bildiriler*, Sümam Yayınları:1, 2007, s. 149-192; <http://www.mevlana.selcuk.edu.tr> (05.06.2011).

belki başta geleni olarak "Sessiz Gemi" gösterilir.¹² "Sessiz Gemi", yaman bir ayrılığın şiiridir; ayrılığın vedaya, vedalaşmaya fırsat bırakmayan, en keskin çeşidini anlatır. Çoğu zaman birbiri ile açıklanan bu iki kavram -ayrılık ve veda- da tam burada ayrılır. Çünkü veda, ayrılık durumunda bir hal, bir eylemdir. Veda ayrılıkla tanımlansa, açıklansa da aslında ayrılık, sözlü ya da yazılı, sesli ya da sessiz veda ile gerçekleşir, dile gelir, ifade edilir. Ayrılığın mahiyeti veda ile anlaşılır. Veda ediş biçimleri ayrılığın şeklini gösterir.

Veda Sözleri

Türkçede veda sözleri çok ve çeşitlidir. Birçoğu kalıplaşmış ifadeler halinde ve "Hoşça kal / ın, esen kal / ın, sağlıcakla kal / ın, görüşmek üzere, görüşürüz, iyi yolculuklar, elveda, eyvallah, haydi eyvallah, her şey gönlünce olsun, selamete / git / kal, Allah'a ısmarladık, Allah'a emanet / ol" örnekleri gibidir.¹³

Veda sözlerinin kullanılış yeri ve mahiyeti bağlamla belirlenmekte, bağlam da veda ediş biçimi ile ayrılığın türü ve şiddetine dair ipuçlarını içinde barındırmaktadır. Bazen doğrudan vedanın özünde yer alan, veda edenin "emanet bırakma"sı, açık bir şekilde dile getirilir: "Allah'a emanet ol"

12 Kamil İşeri-Sercan Demirgüneş, "Sessiz Gemi' Şiirinin Anlambilimsel/ Göstergibilimsel İncelenmesi", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turcic, (M. Fahrettin Kırzioğlu Armağanı), c.3/4, Yaz 2008, www.turkishstudies.net, s.499-513 (30 Ekim 2010); Oktay Eser, "Sessiz Gemi'de Üç Yolcu", *Türk Edebiyatı*, Sayı: 422, Aralık 2008, s.41-43.

13 Vedalaşmaya ilişkin dil davranışlarla ilgili olarak veda sözlerine değinen bir çalışma için bkz. Ayhan Selçuk, "Kültürlerarası İletişim Açısından Gündelik İletişim Davranışları", Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi, Sayı: 13, Konya 2006, s.1-18. Ayrıca kalıplaşmış sözlerden olmak üzere veda sözleri ile ilgili bir değerlendirme için bkz. Hürriyet Gökdayı, "Türkçede Kalıp Sözler", *bilig*, Kış 2008, Sayı: 44, s.89-110.

ifadesi, anlamın maksadı hasıl etmesidir.¹⁴ "Hoşça kal" vurguya bağlı olarak "elveda" yerine geçmekte, "elveda" kesin ve geri dönüşü olmayan ayrılığa işaret edebilmektedir. Bazen de alışılmış vedalaşma sözlerinin dışındaki kimi ifadeler de ayrılığı temsil edebilmektedir. Bir dua/ dilek cümlesi gibi görünen "Her şey gönlünce olsun", söylenmemiş "benden/bundan sonra" eksiltisiyle kullanıldığında, biten ve başlayan arasında kırgınlık taşıyan bir vedaya dönüşebilmektedir.

Veda söz konusu olduğunda dil dışı ifadelerden de söz etmek mümkündür. Bunlar bazen bir tebessüm, bazen bir hıçkırık, bazen bir damla gözyaşı, bir el ya da mendil salıyış olabilir. Vedanın sessiz, sözsüz ve kıpırtısız olanı, belki en elemli ve geri dönüşsüz olanıdır.

Şarkılarda Veda

Şarkılar, vedayı ya doğrudan ya da dolaylı anlatır. Adı *veda* yahut *elveda* olan şarkılar olduğu gibi vedalaşma anında söylenen sözcükleri veya ifadeleri ad olarak alan şarkılar da vardır. Farklı adlarda, ancak ayrılıktan söz eden şarkıların büyük bir çoğunluğu da veda anına yahut veda sözlerine yer vererek dolaylı biçimde vedayı işaret eder. Buradan hareketle hem veda/vedalaşma sözlerine şahitlik etmek hem de sözcüğün anlam türevlerine erişmek mümkün görünmektedir.

Adında veda/vedalaşma/veda sözleri yer alan şarkılar arasında birçok örnek gösterilebilir.¹⁵ Bu şarkılardaki *veda*,

14 Veda etmek: Vedalaşmak.(mec.) Bırakmak, terk etmek. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayınları, 1996, s.1114. Buradan *veda* kelimesi ile *vedia* kelimesi arasında bir ilişki kurmak mümkün görünmektedir. Zira *vedia* da "Saklanmak üzere bırakılan şey, emanet" demektir. M. Doğan, agy.

15 Kaba bir tarama sonucunda adında "veda" sözcüğünün geçtiği 69, "elveda" sözcüğünün geçtiği 86 farklı şarkı tespit edilmiştir. Ayrıntılar için bkz. <http://www.ttnetmuzik.com.tr>.

elveda sözcükleri, tek başına kullanılabildikleri gibi çeşitli kelime gruplarında tamlayan veya tamlanan unsur olarak isim veya sıfat görevinde de bulunabilmektedir. Veda, şarkılara ad olduğu yerlerde görevi doğrultusunda diğer kelime ile kurduğu anlam ilişkisine bağlı olarak yeni nitelikler kazanır. "Veda Busesi", vedaanın bir hareketle teyit edilebilirliğini, "Son Veda" veda edişin tekrarlanma özelliği yanında kesin bir ayrılığı gösterebilmektedir. Bazen veda, "Veda Et Yeter" örneğinde olduğu gibi beklenen, belirsizliği ortadan kaldırması istenen bir davranış olarak da görülebilmektedir.¹⁶

Bunların dışında veda sözcüklerini sadece/aynı zamanda bir nakarat unsuru olarak alan¹⁷ ya da konu olarak işleyen şarkılar da vardır.¹⁸

Şarkılar vedayı öncesi, anı ve sonrası içinde bir duygu olarak yaşayanlarda bıraktığı izlenimler halinde anlatır.

Veda Öncesi

Veda adım adım kendini hissettirir, ancak ihtimali hem korku¹⁹ hem de şaşkınlık²⁰ yaratır:

16 Bestekâr, söz yazarı veya söyleyenine göre ilgili şarkılar için Yusuf Nalkesen bestesi "Veda Busesi"; Ferdi Tayfur "Elveda Gençliğim/Geleceğim/Mutluluklar" Rafet El Roman, "Son Veda"; Toygar Işık, "Veda"; Yusuf Hayaloğlu, "Bir Veda Havası"; Teoman, "Elveda"; Nev, "Elveda"; Müslüm Gürses, "Veda Et Yeter"; Hakkı Bulut, "Son Mektup"; Bengü, "Elveda"; Soner Arıca "Bitti", "Vakit Tamam"; Aslı Güngör, "Son Öpücük"; Tarkan, "Kış Güneşi" sayılabilir.

17 Ferdi Tayfur, "Elveda Gençliğim/Mutluluklar"; Teoman, "Elveda" gibi.

18 Kâzım Koyuncu, "İşte Gidiyorum", Aşkın Nur Yengi, "Susma"; Rafet El Roman, "Son Mektup"; Sezen Aksu, "Bu Gece Son", "Son Bakış", "Geçiyor Bizden de", "Git", "Bile Bile"; Kıraç, "Gidiyorum"; Zerrin Özer, "O Yaz"; Soner Arıca, "Bitti"; Tarkan, "Kış Güneşi" gibi.

19 Erol Evgin, "İbadetim".

20 "...İnanılmaz, değişen ben miyim/İnanılmaz, bu yabancı da kim/Sen misin böyle uzak veda sözleri söyleyen". Sezen Aksu, *Eksik Şiir*, Metis Yayınları, 2006, s.188.

*Sarıldığım mutluluklar
Yok olacak yokluğunda
Vuracaksın yüreğimden
Bir elveda kurşunuyla*

Öte yandan belirsizlik daha da yıkıcıdır; veda bazen felaket öncesinin ıstırabını dindirecek deva, tek çıkar yoldur:

*Her gün biraz daha uzak
Her an daha yabancı
Mademki bir umut yok
Mademki dönüşü yok
Söyleyecek bir söz var
Yılların ardından elveda²¹*

Nihayet ayrılıkla birlikte yakınlar uzak olur; çünkü veda zamanı gelmiştir.²² Bunun farkına varmak vedayı acıyla tarif etmektir:

*Yolculuk zamanı yaklaştı, biliyorum
Bir yandan içimde bir şey acımakta²³*

Ancak "elveda" demek çok da kolay değildir; çünkü o "bitirmek" demektir:

*Elveda diyemem sana
Sen bitir en doğru buyusa
Ben yapamam gücüm yok buna²⁴*

Vedanın gerçekleşmesi bütün ümitlerin kesilmesi ve ayrılıktır.²⁵

21 Meyra, "Elveda"; "Böyle kararsız bir aşk/Nereye kadar gider/Ya gönülden sev beni/Ya da veda et yeter", Söz: Gönül Şen, Müzik: Atilla Alpkarya, Seslendiren: Müslüm Gürses.

22 "Yakınlar uzak oldu, daha etmeden veda" Ezginin Günlüğü, söz: Gündüz Göktürk, Müzik: Nadir Göktürk.

23 Sezen Aksu, "Elveda".

24 Bengü, "Elveda".

25 "Veda edersek için sızlamaz mı/Ayrılırsak gözlerin dolmaz mı", Keremcem, "Veda Edersek".

Veda Anı

"Veda Busesi", "İşte Gidiyorum", "Susma", "Bu Gece Son", "Son Veda", "Kış Güneşi" gibi şarkılar veda anında yaşananları ve bunların insan üzerindeki etkilerini yansıtır. Veda anı geldiğinde yalvarmak yakarmak nafi değildir.²⁶ Veda, dudakta bir şarkı, yanakta bir tokat gibidir.²⁷

Veda anında, seven / sevilen "giderken" geride kalanın öksüz tavrı dokunaklıdır. "Bu Gece Son", vedanın dua sözleri, iyilik dilekleriyle yapılabildiğini gösterir:²⁸

...

Elimi tut düşman olma

Ne olur parça parça olmasın içimiz

Mutlu ol, iyi bak kendine

Ne olur gözüm arkada kalmasın

...

Veda anında iyi dilekler yanında olumsuz duygulara bağlı olarak beddua niteliğinde sözler de dile gelir:

Her şey biter, herkes unutulur

Ben seni kaç kere sevdiğimi unuttum

Haram olsun, yıllarım olmuş ziyan

Sen de unut beni, yok yere sevdiğimi²⁹

26 "Artık çok geç yalvarma/Dönüş yok o yıllara/Bil ki sana bu son veda", Tarkan, "Kış Güneşi".

27 "İşte bir İstanbul sabahı/Dudaklarımda bir veda şarkısı/Bir tokat yüzümde/Bir fırtına yüreğimde/Veda ediyorum sizlere/Bir hoşçakal bile demeden", Gürkan, "Son Veda".

28 Sezen Aksu, *a.g.e.*, s.158. Benzer bir örnek olarak "Ayrılısak da mutluluk dilerim sana/Katlanmak zorundayım göz yaşlarıma...", Hakkı Bulut, "Son Mektup"; "Allah korusun seni Allah/Gittiğin gibi geri dönersin inşallah", Soner Arıca, "Allah Korusun Seni", içinde geri dönüş ümidi taşıyan bir duadır.

29 Özgün, "Elveda".

Öte yandan giden, kırgınlığını dile getirerek de veda edebilmektedir.³⁰ Sessiz veda, yarım kalmışlık duygusuyla nedensizlik içinde insanı anlam verememeye itmektedir. Bu sebeple geride kalan,

...

Susma veda ederken

Biraz gül, bir şey söyle giderken

Gitme, hemen gitme kal

Biraz dur daha erken³¹ diyebilir.

Zaten sessizlik, vedanın en anlaşılır işareti gibi görünmektedir:

Susma, bir şey söyle; biraz olsun yardım et

Gelemiyorum üstesinden ben bu aşkın tek başına

Susma sen sustun ya yalnızlık çöktü üstüme

Anladım bu rüya, anladım bu son veda³²

Kâzım Koyuncu da kendi vedasını tarif ederken sessiz ve talepsiz bir tavır içindedir:

İşte gidiyorum

Bir şey demeden

Arkamı dönmeden

Şikâyet etmeden

Hiçbir şey almadan

Bir şey vermeden

Yol ayrılmış, görmeden gidiyorum³³

Veda anı çıkmaz bir sokağa, kalbin ne yapıp edeceğini bilemediği bir hale dönüşebilir:

30 "...Gidiyorum buralardan/Tüm rüzgârlar senin olsun/Benden ayrı rüyadasın/Dilerim bir gün uyanırsın.", Kırac, "Gidiyorum".

31 Aşkın Nur Yengi, "Susma".

32 Nev, "Susma".

33 Kâzım Koyuncu, "Gidiyorum".

*Bu bir yalan bu bir ceza
Bu bir talan gönlüm, bu bir veda
Ne bir tavır ne bir eda
Savur savrul gönlüm bu son elveda³⁴*

Veda, birbirine zıt duygular içinde, bir gelgit halinde de bırakabilmektedir insanları. O kadar ki, o anda "git" demek, "kal" demekle eşittir; veda etmenin bir mecburiyete bağlı olması halinde "git", "gitme" yalvarışına dönüşebilir:

...
*Aslında ben de uzun zamandan beridir sana
Ayrılmak istediğimi söylemedim, haydi git.
Git... Git...
Gitme dur ne olursun,
Gitme kal yalan söyledim,
Doğru değil ayrılığa daha hiç hazır değilim.
Aramızda yaşanacak yarım kalan bir şeyler var
Gitme dur daha şimdiden deliler gibi özledim³⁵*
...

Çünkü vedanın ardı, yalnızlık ve derin bir hasret duygusu olacaktır:

...
*Gün gelir için yanar elin gider mektuplara,
Gün gelir beni ararsın gözün dalar uzaklara,
Yaz gelir sıcak olur akşam sahil yollarında
Her adımda beni ararsın, gözün dalar ufuklara³⁶*

34 Yaşar, "Aldanırım".

35 Sezen Aksu, "Git", *a.g.e.*, s.160.

36 Ayna, "Severek Ayrılanlar".

Veda Sonrası

Keskin bir bitiş ifade eder veda. Aradan çok zaman geçse de insanı yaralayan veda anları, veda hali kolay kolay unutulmaz ve neredeyse olduğu gibi hatırlanır:

*Bir söz bitişi gibi son buldu sevişler
Bir yaz güneşi gibi eritir bu terk edişler
Bir an duruşu gibi ömrün bitişi gibi
Veda ederken aşk ateşi gibi söner iç çekişler*

*Aman aman yandım amman
Acı yüzler kurşun gibi izler
Son bakıştaki o gözler kaldı aklımızda³⁷*

"Son Mektup", yüz yüze gerçekleşmeyen ayrılıklarda bir veda biçimini anlatır. Bir mektupla gelen veda, bir kibir hazırlayan son darbeye dönüşebilir:

....
*Teselli artık neyi değiştirir ki
Elinle kabrimi kazdın demek ki
Ben zaten dünyada gün görmedim ki
Son darbeyi vurdun bu son mektupla³⁸*

Geride kalan, vedanın izlerini taşıyan perişan bir gönüldür; çünkü o süreç bir ömre mal olmuştur:

...
*Gönül her gün bir yerinden
Yaralandı sen giderken unutma
Bir düş bir yaprak gibi
Savruldu gör şu ömür uğrunda³⁹*

37 Söz: Aysel Gürel, Müzik: Sezen Aksu. Benzer bir hatırdaki kalanlar örneği; "...Aklımda son veda günü/Duruşun, bana bakışların..." Rafet El Roman, "Son Mektup".

38 Hakkı Bulut, "Son Mektup".

39 Rafet El Roman, "Son Veda".

Candan Erçetin'in 'Saçma' adlı şarkısı da başlı başına veda hikâyesidir. Burada vedaya, veda ediş biçimine dair bir değerlendirme, bir itiraz vardır. Üstelik bu dil üzerinden bir sorgulamayı içerir:

*Kendine iyi bak deme denmez saçma
Kendime bakarım elbet sen hiç korkma
Kendine kalıyor insan eninde sonunda
Sen bize iyi bak tanrım sevdalı kullarına⁴⁰*

Veda Edilenler

Veda, dile dayalı olmakla insanla insan arasında gerçekleşecek bir eylem gibi görünür. Ancak şarkılar, insan algısı ve insanın bağlantı kurduğu varlık ve olgular nispetinde vedalaşma eyleminin muhataplarını çoğaltır:

*Bu bir veda
Bir tebessüm
Yaz güneşine
Bir nefes bağ kokusuna
Açık kurşuni mehtap içinde
Bir veda
Kaybolmuş aşklara, hayata⁴¹*

Hayata ve onun zaman dilimlerine -mesela gençliğe-, zevklerine -sevince ve mutluluğa- şartların etkisiyle veda etmek mümkün görünmektedir. "Gizli Aşk Bu" adlı şarkıda "Zevke veda, neşeye de veda artık her şeye" denilerek veda edilenlerin sınırsızlığına işaret edilmektedir.⁴²

40 "O son sözü doğru sanıp kanmam inan/İyi niyet değil gerçek değil kimden bu dil.", Candan Erçetin, "Saçma".

41 Söz: Ece Yörenç, müzik: Toygar Işıklı. Başka bir şarkıda; "Elveda, elveda gençliğim,/ Ağlama sevdiğim/ masmavi gökyüzü..." denilerek veda edilenlerin alanı genişletilir. "Senin Hikâyen" Söz: Ahu Sağlam ve Fatma Üçpınar; "Elveda tatlım/Elveda sana/Elveda biten yarın-lara", Fatih Erkoç, "Elveda Tatlım".

42 Zeki Müren, "Gizli Aşk Bu".

Veda konulu şiirler hali, zaman dilimlerine ayırmanın dışında vedanın ne olduğunu da anlatmış olur. Vedanın tarif edildiği örnekler, sözcüğün anlam türevlerini de, bir yerde çeşitliliğini de gösterir.

Veda bir çılgıktır; çünkü o sadece "vah" diyerek de gerçekleşir. Veda bir busedir, alna koyulur. Bakıştır, gitmektir, ağlamaktır, tebessüm etmektir, sondur, son sözü söylemektir.⁴³

Şarkılar vedanın özelliklerine de yer verir. Buna göre veda şaşırıktı, hazin ya da kibar bir şekilde de olabilir. Nitekim Sezen Aksu,

*Bir masaldı aslında
Ne yazık sonu yoktu
Bir şarap sofrasında
Hazin, kibar bir vedayla son buldu⁴⁴*

diyerek biten masalsı bir yaşanmışlığın ardından vedayı tarif eder. Kaldı ki, zaten "her sevda yeni bir veda", "her sevda bin veda, bin ceza"⁴⁵ sayılır.

Sonuç

Türkçe bir kısım popüler şarkılar veda kavramı bakımından göz önüne alındığında, sözcüğün ve türevlerinin bir adlandırma unsuru olarak sıkça kullanıldığı görülür.

43 "Ayrılık geldi çattı, en sonunda gördün mü?/Ayrılrken sadece: vah, deyip gideceğim!" Ezginin Günlüğü, Söz: Gündüz Göktürk, Müzik: Nadir Göktürk; "Bu sana veda ederken son bakış, son gülücük/Bu sana kalbimden kopan son öpücük", "Bu sana ilk elvedam, son sözlerimdir", Aslı Güngör, "Son Öpücük".

44 Sezen Aksu, "Geçiyor Bizden de", *a.g.e.*, s.183. Bir Erol Evgin şarkısında da veda 'acemi' olarak değerlendirilir: "...Oysa geçer sanmıştım/Kalbi kanatıp acıyı akıtırsam eğer/ Beni benden almış da seni unutmuş yürekte/Ne acemi vedaymış meğer" denilmektedir.

45 Nilüfer, "Elveda".

Veda, Arapça asıllı Türkçe bir kelime olarak isim halinde kullanılmakla beraber, ayrılık anında gerçekleştirilen söyleme eylemine dayalıdır. Bu eylem, sözlü olarak veya davranış temelinde, farklı şekilde imalar yoluyla da gerçekleştirilebilir. Öte yandan farklı sözcükler de vedayı çağrıştıracak veya aktaracak şekilde kullanılabilir. Bunlar için öpmek, el sallamak, gitmek, terk etmek, susmak fiilleri gösterilebilir.

Popüler şarkılar bakımından veda kelimesinin çoğunlukla "ayrılık acısı"nı işleyen şarkılarda kullanıldığı, bunlarda da vedanın gerçekleşme sürecinin öncesinde / anında / sonrasında olmak üzere üç aşamada verildiği söylenebilir. Veda kelimesinin geçmediği şarkılar da çok zaman "ayrılık acısı" çerçevesinde aynı içerikte olabilmektedir.

Veda adlı / konulu şarkılarda "son söz" vurgusunun yapıldığı yerler asıl anlama en çok yaklaşılan yerlerdir. Kelimenin esenleşmek, selamlaşmak ve hatta "emanet etmek" anlamları ise en çok ihmal edilen yanını göstermektedir. Ayrılığın kırgınlık, kızgınlık gibi duyguları taşıması vedanın şarkılarda gerçek anlamını bulmasını engeller gibidir. İncelenen şarkılar, söze ve söylemeye dayalı bu eylemin bugün yaygın olarak kullanılan mecaz anlamını yansıttığını gösterir.

Veda kelimesi sözlüklerde en çok "ayrılık"la açıklanmış olsa da onu "ayrılık anı içinde söylemeye dayalı bir eylem" olarak değerlendirmek gerekir. Bu bakımdan özellikle 'O Yaz' adlı şarkıdan söz edilebilir. Bu şarkıda bir gençlik heyecanının ardından yaşanan ayrılık, vedaya yaslanmaktadır:

*Çocuk kalbimize dolan gamla
Oturup ağlamıştık sessiz çardakta.
Çaresiz, erken inen akşamla
Veda edip ayrıldık biterken o yaz⁴⁶*

46 Zerrin Özer, "O Yaz".

O halde ayrılık, ancak bir veda ile gerçekleşir. Veda etmeden gerçekleşen ayrılık yarım, belirsizdir. Veda, ayrılığın mührü gibi görülebilir. Ayrılık, veda ile teyit edilir. Veda, iki selam arasında bir mühlet olan yaşamda hem bir başlangıç hem bir son demektir. Son gibi görüldüğü yerde yeni bir başlangıcın işareti olduğu için umutsuzluğun ve hüznün içinde umudu ve sevinci taşır.

Veda, bin bir suretle ortaya çıkabilir, bunlardan biri; "Bir ağaç... Altında iki kişi... Birisi bir kadın. Ağaca dayanmış... Ayaklarının yanında genç bir çocuk, bir eli üzerine dayanmış, öteki eli uzaklara doğru uzatmış... Ta uzaklarda bir siluet... Bir atlı silueti" şeklinde bir resimdir.

Kaynaklar

- Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebir*, (hzl. H. Ahmet Kırkkılıç-Yusuf Sancak) TDK Yayınları, Ankara, 2009.
- Aksu, Sezen, *Eksik Şiir*, Metis Yayınları, 2006.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3. C., Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2006.
- Cûdî, İbrahim Efendi, *Lügat-ı Cûdî*, (hzl. İ. Parlatır, B. Tezcan Aksu, N. Tufar), TDK Yayınları, Ankara, 2006.
- Çatıkkaş, M. Ata, *Şiirimizin Beyitler ve Mısralar Sözlüğü*, Sütun Yayınları, İstanbul 2008
- Demirel, Şener, "Mesnevî'nin Türkçe Şerhlerinde Ney Metaforu", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik-Bildiriler*, Sümam Yayınları, 2007, s.149-192;
<http://www.mevlana.selcuk.edu.tr>, (05.06.2011).
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayınları, İstanbul, 1996.
- Eser, Oktay, "Sessiz Gemi'de Üç Yolcu", *Türk Edebiyatı*, Sayı: 422, Aralık 2008, s.41-43.

- Eyüboğlu, B. R.-Eyüboğlu, S., *Kardeş Mektupları*, İş Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.
- Gökdayı, Hürriyet, "Türkçede Kalıp Sözlere", *Bilig*, Kış 2008, Sayı: 44, s.89-110.
- İşeri, Kamil-Demirgüneş, Sercan, "Sessiz Gemi Şiirinin Anlambilimsel/Göstergebilimsel İncelenmesi", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, (M. Fahrettin Kırzioğlu Armağanı), c. 3 / 4, Yaz 2008, www.turkishstudies.net, s. 499-513 (30 Ekim 2010).
- <http://www.ttnetmuzik.com.tr>.
- Kestelli, Raif Necdet, *Resimli Türkçe Kamus*, (hızl. R. Toparlı, B. Tezcan Aksu, vd.) TDK Yayınları, Ankara, 2004.
- Mutcalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, 2006.
- Sami, Şemsettin, *Kamus-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.
- Selçuk, Ayhan, "Kültürlerarası İletişim Açısından Gündelik İletişim Davranışları", *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı: 13, Konya, 2006, s.1-18.
- Steingass, F., *Persian English Dictionary*, Beyrut, 1975.
- Türkmen, Erkan, *Mevlâna Mesnevî'sinin Evrenselliđi*, Nüve Kültür Yayınları, Konya, 2007.
- Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 2005.

Şarkı Sözlere

- "Acemi Veda", Erol Evgin (Göz Bebeđim Sen Çok Yaş, 2011).
- "Aldanırım", Yaşar (Masal, 2001).
- "Allah Korusun Seni", Soner Arıca (Bu Yaz Biz, 2006).
- "Bir Veda Havası", Ahmet Kaya (Yorgun Demokrat, 1987).
- "Bitti", Soner Arıca (Bu Yaz Biz, 2006).
- "Elveda", Nilüfer (Sensiz Olmaz, 1982).
- "Elveda Geleceğim", Ferdi Tayfur (Naz Etme/Canına Okuyacağım, 1998).

- "Elveda", Bengü (İki Melek, 2009).
- "Elveda", Özgün (Elveda, 2005).
- "Elveda", Sezen Aksu (Yürüyorum Düş Bahçelerinde, 2009).
- "Elvedav, Teoman (İnsanlık Halleri, 2009).
- "Gidiyorum/Hoşça Kal", Kâzım Koyuncu (Dünyada Bir Yerdeyim, 2006).
- "Gidiyorum", Kıraç (Bir Garip Aşk Bestesi, 1999).
- "Gizli Aşk Bu", Zeki Müren (Dünden Bugüne 3, 1990).
- "İbadetim", Erol Evgin (İbadetim, 2003).
- "Kış Güneşi", Tarkan (Aacayıpsin, 1994).
- "Kusursuz Aşk", Soner Arıca (Aşkla Oldu, Best Of Soner Arıca, 2003).
- "O Yaz", Zerrin Özer, (Sevgiler, 1980).
- "Saçma", Candan Erçetin (Elbette, 2000).
- "Senin Hikâyen", Ahu Sağlam (Senin Hikâyen, 2011).
- "Severek Ayrılanlar", Ayna (Bostancı Durağı, 2002).
- "Son Mektup", Hakkı Bulut (Hakkı Bulut Klasikler, 2005).
- "Son Mektup", Rafet El Roman (Hayat Hüzünlü, 1999).
- "Son Öpücük", Aslı Güngör (Aslı Güngör, 2009).
- "Son Veda", Rafet El Roman, (Bir Roman Gibi, 2008).
- "Susma", Aşkın Nur Yengi (Aşkın Şarkıları, 2007).
- "Susma", Nev (Işığım ve Gölge, 2007).
- "Vakit Tamam", Soner Arıca (Hatıram Olsun, 2004).
- "Veda Et Yeter", Müslüm Gürses (Sadece 1984).
- "Veda", Ezginin Günlüğü (Her Şey Yolunda, 2003).
- "Veda", Toygar Işıklı (Dudaktan Kalbe Müzikleri, 2010).

DİZİN

- 12 İmamlar, 34, 38, 40, 48.
- Abdal Musa, 48.
- Abdulla, 124.
- Abduvaliyev, Hamza, 123-125, 138.
- Adana, 31, 49, 62-66, - Lokman Hekim ve Yedi Kardeşler Makamı, 49, 64-66.
- Adıyat Süresi, 33.
- Afyon Anıtı, 234.
- Agayunus, 206-207.
- Ağakay, Mehmet Ali, 264.
- Ahmed Vefik Paşa, 247, 250.
- Ahmedî, 255, 258, 266.
- Ahmet Hamdi, 254.
- Ahter-i Kebir*, 12.
- Akdik, Şeref, 226.
- Akdoğan, Yaşar, 247.
- Akkapı (Nusayri) Mezarlığı, 62-63.
- Aksu, Sezen, 17-19, 21-22, 24.
- Aktalaa İlçesi, 191-194, 196-197.
- Alak Suresi, 33.
- Alevî-Bektaşî geleneği, 31.
- Alevîler, 31-39, 47, 50, -lik, 33, 39-40, 42, 45, 48.
- Ali Bektaş Dede, 37-38, 48.
- Ali Nazimâ, 250.
- Ali Seydi, 250.
- Aliğa, 72-73, 76.
- Aliğa Mezarlığı, 111.
- Allah (Cenab-ı Allah, Hakk, Tanrı), 11-12, 15, 19, 31-36, 38-41, 43, 45-48, 52, 74, 77, 79, 87, 93, 95, 98, 101, 104, 107-109, 113-115, 125-126, 128, 151, 158, 165, 206, 213, 251, 253-254, 256-257, 263-266, 273, 275-276, 281-282.
- Alman sanatçılar, 235.
- Almanya, 82, 234.
- Almatılı, 124.
- Alpkarya, Atilla, 18.
- Amasya, 31.
- Anadolu, 31, 48, 203-204, 210, 212, 215-218, 226-227, 230, 232, 240-241, 244, 248, 252, 254, 256, 260-262.
- Ankara Kalesi, 228.
- Antalya, 41, 48.
- Arabistan, 145, 187.
- Arap Alevileri, 50.
- Arapça, 12, 25, 40, 51, 244, 247, 255-256, 258, 265.
- Aras Nehri, 213.
- Arı, Bülent, 143.
- Arıca, Soner, 17, 19.
- Arif Bey (Mimar), 92.
- Arsunar, Ferruh, 212.
- Artun, Ali, 225.

- Asfandiyar, 125.
Asım Efendi (Mütercim), 12.
Asmiya, 124.
Asr Suresi, 33.
Âşık Mahzun Şerif, 45.
Âşık Ömer, 258.
Âşık Paşa, 262, 266.
Âşık Veysel, 45.
Atalay, Besim, 242-243, 247, 251.
Atatürk, 42, 226, 231.
Atilla, Muhsin, 108.
Avazhan, 207.
Avrupa, 225.
Avusturyalı, 234.
Aydın, 31.
Aydın, Ayhan, 35.
Ayımkan Hanım, 127.
Ayna, 21.
Aymatov, Cengiz, 123-125, 128, 130, 133, 138.
Aymatov, Törekul, 124, 126-132, 140.
Aymatova, Roza, 123, 128-130.
Ayvaz, 205-206.
Ayverdi, İlhan, 240, 245-246, 252, 259-260, 262-265.
Azerbaycan, 204, 217-218.
Azeri Türkçesi, 247, 249, 254, 256, 258, 260, 262, 264-266.
Aziza Hanım, 124.
Azrail, 41, 103.
Baktıbek, İsakov, 191, 193, 195-196.
Bal, Ali Asker, 225.
Balıkesir, 31.
Başkurt, 242, 246-247, 256, 260, - Türkçesi, 242, 246-247, 259, 265.
Batı, -lı halk, 226, - modernizmi, 225, - Türkçesi, 260, 264, 266.
Battal Gazi, 219.
Bayatı, 144.
Bedbaht Dağı, 208-209.
Bektaşî, 31, 47-48.
Bengü, 17-18.
Berk, Nurullah, 226.
Berra, Balböceği, 115.
Beyazıt-ı Bestâmî, 45-46.
Beysenaalı uulu Zarılbek, 194, 196-197.
Bıyıklı Yusuf, 213.
Bişkek, 132.
Bolu, 79, 107.
Boratav, Naili, 216-217.
Boyraz, Şeref, 71.
Bozkurt, Fuat, 47, 49.
Buca, 72, 74-78, 80, 228.
Buca Mezarlığı, 80.
Bulgaristan, 112, 213.
Bulgurca, 60.
Bulut, Hakkı, 17, 19, 22
Bulut, Yasemin, 239, 244, 249-250, 253, 257.
Bursa, 48.
Büyük Türkçe Sözlük, 12, 245, 248, 255.
Çalalabad, 128.
Canbaz Tahsin, 92.
Cenab-ı Allah bkz. Allah.

- Chodzko, Alexander, 204, 210.
Cıgali Bey, 215.
Clauson, Sir Gerhard, 239-241, 243-244, 246-247, 251, 259, 261.
Cogromu May Köyü, 196.
Coşar, A. Mevhibe, 11.
Coyruk, 79, 107.
Cumaalı uulu Turdubek, 197.
Cumhuriyet, 71, 79, 225-228, 230-235, - dönemi, 71, 79, 117, 235, - Türkiye'si, 225.
Cumhuriyet Halk Partisi, 227-229.

Çağatay Türkçesi, 247.
Çağdaş Türk Resim Sanatı, 228.
Çakır, Umay, 273.
Çallı, İbrahim, 11, 226.
Çamlıbel, 205, 213, 215.
Çanakkale, 79, 107.
Çandıbel, 206-207.
Çatkal Dağları, 128.
Çelebi, Ali Avni, 226.
Çembil, 207-209.
Çenlibel, 217.
Çin, 123, 124, 261.
Çorum, 31, 49.
Çukurova, 144.

Danişment Gazi, 219.
Daşoğuz bölgesi, 207.
Değre, 35, 43, 58.
Delacroix, Eugene, 232.
Dereli, Cevat, 227.
Devellioğlu, Ferit, 12.

Dikmen, Halil, 226.
Divan u Lügati't-Türk, 243, 244, 246, 251, 254, 259, 264-265.
Dodurga, 49.
Doğan, Binalı, 31, 33-34, 41, 47, 49.
Doğan, Levent, 258.
Doğan, Mehmet, 16, 41.
Doğu, - düşüncesi, 225, - felsefesi, 225, - illeri, 39-42, -lu halk, 226.
Duha Suresi, 33.
Durmaz, Hüseyin, 98.
Duvâzdeh imâm, 40.

Ehl-i Beyt, 34, 38, 43-44, 48.
Elaldı, Songül, 34, 39, 40.
Elazığ, 103.
Elbistan, 41.
Elderoğlu, Abidin, 228-233, 235.
Elmalı, 48.
Enbiya, 35.
Enver Paşa, 235.
Erçetin, Candan, 23.
Ergüven, Mehmet, 230.
Erhasan, 206.
Erikli Baba Kültür Derneği, 42, 67-68.
Erikli Baba Türbesi, 40.
Erkoç, Fatih, 23.
Erzincan, 31, 37, 39-40.
Erzurum, 208, 211.
Esenalı uulu Kukay, 196.
Eski Anadolu Türkçesi, 262, 265.

- Eski Osmanlıca, 240.
Eski Türkçe, 239-242, 246, 251, 245, 259, 262, 264.
Eski Türkler, 44,
Evgin, Erol, 17, 24.
Evliya Çelebi, 247.
Eyüboğlu, Bedri Rahmi, 11.
Eyüboğlu, Eren, 227.
Eyüboğlu, İsmet Zeki, 252.
Eyüboğlu, Sabahattin, 11.
Ezginin Günlüğü, 18, 24.
- Farid, 125.
Farsça, 240, 244-245, 247, 249, 256.
Faşist, - estetik, 234, - sanat, 234.
Fatıha Suresi, 73-74, 77, 82-83, 86, 88-89, 94-98, 102, 104-105, 108, 113.
Fecr Suresi, 33.
Felak Suresi, 33.
Fergana, 124.
Fethiye, 105.
Foça, 72-75, 77-79, 106, 108.
Foça Mezarlığı, 104, 108.
Fransız İhtilali, 232.
Fuzulî, 255.
- Gagavuz Türkçesi, 248-249.
Galiya, 125.
Genç, İdris, 79, 107.
Germiyan, 245.
Geyik, Mehmet, 169.
Geyikli Baba, 48.
Girit, 92.
Goç Bağsı, 206.
- Göktürk, Gündüz, 18, 24.
Göktürk, Nadir, 18, 24.
Grönbech, K., 266.
Gül, Aydın, 51.
Gülensoy, Tuncer, 240-242, 254, 259.
Gülşa, 124-125.
Gülşehri, 262.
Gülşirin, 206-207.
Gümüştane, 35.
Güncel Türkçe Sözlük, 239-240, 245, 255.
Güngör, Aslı, 17, 24.
Gürel, Aysel, 22.
Gürkan, 19.
Gürses, Müslüm, 17-18.
Güzeloba Mahallesi, 41.
- Hadırlı Mahallesi, 62-63.
Hadjinicholao, Nicos, 235.
Hakk bkz. Allah.
Halila Devletnazar, 251.
Halkevleri, 227, 229, 232-233.
Hamdullah Hamdi, 258.
Hamza Baba, 48.
Hamzayevna, Nagima, 123-126, 128-130 137-140.
Harezmi Türkçesi, 247, 266.
Hatay, 31, 143, 170.
Hatayî, 47.
Hayaloğlu, Yusuf, 17.
Hidrellez, 32, 43.
Hızır ayı, 32.
Hindistan, 145, 187.
Hitler, 234.
Hive, 206.
Hunhar Şah, 208-209.

- Hız. Ali, 35-36, 38, 41, 43-44, 47-49, 207-208, 214-215, 219.
Hız. Fatma, 48-49.
Hız. Hasan, 43.
Hız. Hüseyin, 43, 48.
Hız. Muhammed, 34-36, 38, 44-47, 76, 77, 88, 91, 100, 102, 107, 111, 124-126.
- İsık uulu Zarılıbek, 191.
İsparta, 43.
İssık Göl, 124, 127.
İşıkılı, Toygar, 17, 23.
- İlamın Bağşı, 206.
İlgiz, 125, 128, 138.
İmam Hüseyin, 49.
İnce, Aynur, 31.
İnegöl, 49.
İngiliz Kemal, 92.
İnkılâp Sergisi, 226.
İnşirah Suresi, 33.
İran, 217, 218, - Şahı 217.
İslamiyet, 216, 219, 239, 265.
İsm-i Azam, 47.
İstanbul Öğretmen Okulu, 228.
İstanbul Şahkulu Sultan Külüliyesi, 42.
İtalya, 234.
İtalyan sanatçılar, 235.
İtalyanca, 247.
İzer, Zeki Faik, 226, 232.
İzmir, 31, 57, 66, 67, 69, 71-72, 210, 228-229, 232.
- İzmir Narlıdere Belediyesi Kültür Evi (Tarihi Cem Evi), 57.
İzmir Resim ve Heykel Müzesi, 229, 232.
- Jambıl, 125.
Julian Akademisi, 228.
- Kaçalın, Mustafa, 265.
Kadir Suresi, 33.
Kaf Dağı, 207-208.
Kahramanmaraş, 212.
Kamus-ı Türki, 11, 240, 242, 245, 248, 250, 253, 261, 264, 266.
Kaptan, Arif Bedii, 227.
Karababa, Veysel, 34-35, 37, 39, 42, 47-48.
Karaca Sultan, 48.
Karacaoğlan türküleri, 144.
Karaçay-Malkar Türkçesi, 264.
Karakalpak Türkçesi, 251.
Karamağaralı, 71.
Kars, 31.
Karşıyaka, 98.
Kaygusuz Abdal, 46.
Kaz Dağları, 35, 58.
Kazak Türkçesi, 209, 242, 246, 249, 257, 260, 264-265.
Kazakistan, 218.
Kazan, - İstasyonu, 129, - Türkçesi, 251.
Keçecizâde İzzet, 256.
Kemberbest, 39, 42, 57.
Kerbelâ, 35, 37, 48, - Şehitleri 48.

- Keremcem, 18.
Kerkük, 264.
Keser, Halil İbrahim, 37, 50-51.
Keskin, Abdullah, 37-38, 40, 42.
Kevser Suresi, 33.
Kıpçak Türkçesi, 246.
Kıraç, 17, 20.
Kırbaşoğlu, Filiz, 208.
Kırgız Türkçesi, 251, 254, 257, 260, 264.
Kırgız Türkçesi, 265.
Kırgız, 131, 191, 193-194, 196-197, 242, 244, 251, 254, 256-257, - konargöçerleri, 191, 194, 196, -lar, 191, 198.
Kırgızca, 123.
Kırgızistan, 123, 126, 128, 131, 191.
Kırım, 263.
Kırıntı Köyü, 35.
Kırkkılıç, Ahmet, 244, 247, 250.
Kırklar Mağarası, 213.
Kırklar Meclisi, 213.
Kırklara karışma, 210, 218.
Kırşehir, 31, 48.
Kısakürek, Necip Fazıl, 77.
Kızıl Profesörler Enstitüsü, 128, 130.
Kızılbaş yurdu, 208.
Kimbildiye, Aytmat, 126-127.
Klimanov (Kırgız Devlet Güvenlik Komiseri Asteğmen), 131.
Koçak, Orhan, 233.
Komünist Parti, 128, - Gençlik Kolları, 131.
Korkmaz, Esat, 39, 44, 47-48, 245.
Koyuncu, Kâzım, 17, 20.
Kozlu Ören, 43.
Köroğlu, 203-219.
Kretschmer, 259.
Krippel, Heinrich, 234.
Kuliyanı Hajimusa, 263.
Kulmanbet kızı Atırkül, 192.
Kuran-ı Kerim, 32-33, 40, 45, 50, 52.
Kurtka Köyü, 191-194, 197.
Kültürel, Zuhul, 242, 244, 247, 252.
L'hote, Andre, 228.
Latince, 247, 259.
Lauren, Albert, 228
Lehçe-i Osmanî, 242, 244, 247, 250, 253, 264.
Leyl Suresi, 33.
Lezgi Ahmet, 211-212.
Lezgi Köyü, 211.
Litsa Gazetesi, 130.
Lusya, 128.
Lügat-ı Cûdî, 12.
Mahir, Behçet, 210-211, 218.
Mahtumkulu, 206, 251.
Maraş, 41, 210.
Maun Suresi, 33.
Maymak İstasyonu, 127, 130.
Mehmed Esat Efendi (Şeyhülislam), 244.
Mehmet Dedetekke Köyü, 49.

- Mekke, 165, 205.
Menderes, 60.
Menemen, 72-79, 98.
Menemen Mezarlığı, 90.
Meninski, Fi., 242, 247, 250,
263, 264, 266.
Mersin, 31, 43.
Mesnevî, 14.
Meşhûrî, Ahmet, 258.
Metin, Süleyman, 36, 42, 46.
Mevlana, 14, 32, 113.
Mevlit çorbası, 51.
Mezhojaev, Rahmet, 209.
Mısır, 152.
Miraç, 38.
Miraçlama, 39.
Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 12,
245, 263.
Moskova, 128, 130-131, 137,
140.
Muallim Naci, 13.
Muğla, 228.
Muhammet bin Nusayr, 39.
Muharrem, 32, 47, 48.
Murzalı uulu Düüşön, 193.
Musahib, 46, -lik, 47.
Mussolini, 234.
Müren, Zeki, 23.
- Nalkesen, Yusuf, 17.
Namangan, 125.
Narın Bölgesi, 191-194, 196-
197.
Narlidere, 42, 44, 57, 66-67, 69.
Nasr Suresi, 33.
Nazarmat uulu Satımkul, 197.
Nazi estetiği, 234.
- Nev, 17, 20.
Nevruz, 32, 39.
Nigar Hanım, 217.
Nilüfer, 24.
Nur Yengi, Aşkın, 17, 20.
Nurali, 207.
Nusayri, 39, 41, 44, 51, 62-63,
- Alevileri, 51, -ler, 37-40, 42,
49-51, 64.
- Oğuz lehçesi, 265.
Oluya Ata, 127.
Omar Süyirbek, 251.
Ordu Alevileri, 37.
Orta Asya, 203, 215.
Osmanlı Türkçesi, 247.
Osmanlıca, 240.
- Özbek, 204, 207-210, 218, 242,
247, 249, 256, 258, 264-265, -
Türkçesi, 242, 247, 249, 256,
258, 264-265, - Türkleri, 207
Özbekistan, 218.
Özsezgin, Kaya, 227.
- Paris, 228.
Parlatır, İsmail, 266.
Pelvan Bağsı, 206.
Popüler şarkılar, 24-25.
- Radloff, Friedrich Wilhelm,
244, 248.
Ramazan Bayramı, 50.
Redhouse, 244-245, 248, 250,
253, 256, 261, 263-264.
Resimli Türkçe Kamus, 11.
Rinat, 125.
Roman, Rafet El, 17, 22.

- Rus Tüzem Okulu, 127.
Ruşça, 123.
Rustam, 125.
Ruşen Ali, 213.
- Sabir, 124-125.
Safevi hükümdarı, 205.
Sağlam, Mümtaz, 231.
Sarı Kız, 35.
Sarvar, 125.
Satun, Gülperi, 170.
Semahlar, 47, 49.
Seyf-i Sarayî, 247, 262.
Seyirci, Musa, 41.
Seyit Derviş Tur Dede, 38.
Sezer, Mustafa, 109.
Sırtı, Ezgi, 71.
Sinop Alevileri, 41.
Sîret, Hüseyin, 13.
Sivas, 31, 225.
Solakzâde Tarihi, 253.
Soldan, Uğur, 123.
Soma, 43.
Son Köl Yaylası, 193, 195, 197.
Sosyal Turan Partisi, 128, 131.
Sovyet Rusya, 234.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 128, 133, - idaresi, 124, - Yüksek Mahkemesi, 131.
Stalin, 123, 128, 132.
Steingass, 240.
Süleyman Şah (Germiyan Beyi), 245.
- Şah Abbas, 204-205.
Şah Hasan, 35.
- Şah Hatayî, 48.
Şahin, Halil İbrahim, 203.
Şam, 212.
Şarif Bey, 124-125, 139.
Şeker Bayramı, 50.
Şeker Köyü, 50, 125-130.
Şemsettin Sami, 240-242, 245, 248, 250, 253-254, 256, 259, 261, 263-264, 266.
Şen, Gönül, 18.
Şendil, Sadık, 261.
Şeriat, 36.
Şeyhoğlu, Sadruddin, 245.
Şeyyad Hamza, 253, 262, 266.
Şiran, 35.
Şişli Atölyesi, 235.
- Tagta, 206.
Tahtacı, 35, 57-60, -lar, 35-44, 59, 62.
Talas, 126, 129, 132.
Tanrı bkz. Allah.
Tarama Sözlüğü, 244, 246, 249, 252-255, 259-261, 263.
Tarihi Cem Evi, 44, 57, 66, 67, 69.
Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lûgati, 240.
Tarikat, 36, 44, 47.
Tarkan, 17, 19.
Tasavvuf kültürü, 210, 218.
Taşkent, 124-125.
Tatar, 123, 242, 246-247, 251, - Türkçesi, 242, 246, 247, 251, 256, 258, 260, 265.
Tayfur, Ferdi, 17.
Tecer, Ahmet Kutsi, 78.

- Tenirberdi Alapayev, 131-132.
Teoman, 17.
Tıġbent, 38.
Tietze, Andreas, 240, 245-246,
249-250, 252, 254, 256.
Tiyn Suresi, 33.
Tokat, 31.
Topaloġlu, Ahmet, 259.
Trubnikov, 131.
Tunceli, 31, 39, 42.
Türk Dil Kurumu, 240-245,
247-248, 250, 252-255, 258,
260, 263.
Türk, - halkı, 235, - insanı,
143, 187, - kültürü, 73, 283-
284, -lehçeleri, 265, -ler, 198,
219, 239, - müziġi, 13, - resim
sanatı, 235, - sanatı, 225.
Türk Lehçeleri Sözlüğü, 242,
246-247, 249, 254, 257-258,
260, 262, 265-266
Türkçe, 11-15, 24-25, 32-34,
40, 52, 192, 233, 239-257,
259-260, 262-265, 273, 274,
283-284, 286.
Türkiye, 123, 191, 204, 210,
225, 239-241, 246, 248-250,
252, 254-258, 260-262, 264,
266, - Türkçesi, 239-241, 246,
248-250, 252, 254-255, 257,
260-266, 273, 275.
Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, 248, 252, 254-256, 258,
260-261, 266.
Türkmani, 144.
Türkmen, 41, 204-205, 208-
210, 214-215, 218, 242, 246-
247, 249, 251, 256, - Türkçe-
si, 242, 246, 247, 249, 251,
260, 265-266.
Türkmen Mezarlığı, 41.
Türkmenistan, 205, 207, 218.
Ulusal Kurtuluş Savaşı, 231.
Urfa, 217.
Urgenç, 209.
Uygur Türkçesi, 242-244, 247,
249, 258, 264-266.
Üçpınar, Fatma, 23.
Ünsal, Merih, 35-36, 38-40, 44.
Üzüm, İlyas, 41, 47.
Vakas, 125.
Varsağı, 144.
Yakut Türkçesi, 242.
Yardım Suresi, 33.
Yasin Suresi, 33, 39-40, 87.
Yedi Kardeşler Makamı, 48-49,
64-66.
Yeni Foça, 72, 75, 108.
Yeniköy, 35.
Yıldız Dağı, 160, 184, 206-207.
Yörenç, Ece, 23.
Yunus Emre, 48, 78.
Yusuf Has Hâcib, 255.
Yücel, Hasan Âli, 228.
Zaim, Turgut, 226.
Zaynab, 125.
Zerrin Özer, 17, 25
Zeynep, 124.
Zeytinburnu, 67-68.